

Zeer in trek, mede vanwege zijn noten

Corylus avellana, de hazelaar

Moerasbos met hazelaar in de ondergroei.

Foto's: Bert Maes.

De hazelaar is bekend om zijn noten. Lange tijd was de struik de enige eetbare, wilde noot in Noordwest-Europa. Pas in de Romeinse tijd en daarna kwamen de tamme kastanje en de walnoot vanuit het Mediterrane gebied naar het noorden. Verondersteld wordt dat de bevolking van de midden-steentijd (vóór 4500 voor Chr.) de hazelnoten gretig at.

Het geslacht hazelaar wordt met de els, de haagbeuk en de berk tot de familie van de berken (*Betulaceae*) gerekend. Van het geslacht hazelaar komen in het noordelijk halfrond zo'n vijftien soorten voor, waaronder de uit Klein-Azië en Zuid-Europa afkomstige Lambertsnoot (*Corylus maxima*) en de boomhazelaar (*Corylus colurna*) uit de Balkan. De *Corylus avellana* komt in heel Europa voor, behalve in het uiterste noorden, oostelijk en zuidelijk mediterrane gebied. De hazelaar groeit bij voorkeur op wat vochtige, luchtige, kalkhoudende klei-, leem- en lössbodems en in mindere mate op lemig zand. Op arme

zandbodems en veengrond komt de soort absoluut niet voor. Ook de duinzanden van de kust trekt de soort niet aan.

Geslacht als voorbereider

Typierend voor de hazelaar is de wat kronkelige veelstammigheid, maar een enkele keer groeit hij uit tot een boom van zo'n 8 m en bij uitzondering zelfs tot 20 m hoogte. Het is de eerst bloeiende struik vanaf januari, en sowieso een van de eerste plantesoorten, die in ons land bloeien. Bij zacht weer worden hazelaars als eerste door de bijen bevrogen vanwege het stuifmeel. Nectar hebben de

bloempjes niet. Het aantal pollen van één struik kan naar schatting meer dan 500 miljoen pollen bevatten. De geelachtige, hangende mannelijke katjes zijn lang en smal. De zeer kleine, vrouwelijke katjes vallen, behalve door de felrode stempels, nauwelijks op.

De hazelaar is een gewilde boom die zeer geschikt is als voorbereider voor andere boomsoorten. Het blad verteert gemakkelijk waardoor een goede bosbodem en humuskwaliiteit ontstaat. Ook in de middenbossen in het midden, oosten en zuiden van ons land is de hazelaar veel als onderbeplanting gebruikt. Het hout levert een redelijke kwaliteit brandhout op.

Van nature gedraagt de hazelaar zich al als een soort hakhout: de stammen worden meestal niet ouder dan dertig tot vijftig jaar en worden vervangen door nieuwe wortelopslag. Ofschoon de hazelaar schaduwtolerant is, kan hij achteruit gaan als hij overschaduw wordt door grotere bomen. De hazelaar stond vanouds ook in de houtwallen en hagen van erf- en perceelscheidingen, veelal samen met linde, iep, gelderse roos, meidoorn, sleedoorn, gewone es, hulst, mispel en wilde rozesoorten. De hazelaar was een van de eerste loofhoutsoorten die zich na de ijstijd in ons land vestigden, in het preboreaal circa 10.000 jaar geleden. Sindsdien is hij een vaste bewoner van het gemengde en kruidenrijke eikenbos. De snelle verspreiding van de hazelaar na de laatste ijstijd is ongetwijfeld door dieren, voornamelijk vogels, veroorzaakt.

De hazelaar verjongt gemakkelijk uit zaad, maar komt toch vooral voor in de oude bossen. Emigratie naar nieuwe situaties gaat maar langzaam. Belgische onderzoekers beschouwden de struik daarom als een indicator voor oude bosplaatsen.

Grote morfologische variatie

Uit onderzoek naar het voorkomen van wilde hazelaars in ons land is gebleken dat er een grote morfologische variatie voorkomt. De variatie in bladform is groot. Soms komen exemplaren voor met roodachtige aangelopen bladeren of bladvlekken. Wie veel en oplettend naar hazelaars kijkt, komt ook regelmatig bladeren tegen met een komvormig vergroeide bladvoet, een genetisch grapje van de natuur die ook wel bij andere boomsoorten zoals lindes en iepen voorkomen. Variatie is ook te vinden in de vorm van de vruchten en de napjes die de vruchten omvatten. Een deel van de variatie van de hazelaars zal ongetwijfeld samenhangen met import van plantmateriaal. Het vaststellen van echt autochtone struiken is niet gemakkelijk. In het algemeen zijn de vruchten van de in het wild voorkomende struiken een stuk kleiner dan van de struiken die uit de handel komen. Door middel van selectie zijn er velerlei sierstruiken en variëteiten met extra grote vruchten gekweekt. Ondanks de gigantische productie

Hazelaarstruik

van stuifmeel, zijn er jaren praktisch geen rijpende hazelnoten geweest. Een van de redenen is dat de mannelijke katjes door weersomstandigheden al uitgebloeid zijn op het moment dat de vrouwelijke bloemen open gaan. De bevruchting blijft dan uit. Ook komt het voor, zoals dit jaar, dat juist de vrouwelijke bloemen het eerst opengaan. De bevruchting geschiedt normaal gesproken middels kruisbestuiving.

Hazelaar voor allerlei doeleinden gebruikt

In de nieuwe steentijd en later werden de veenwegen aangelegd met behulp van gevlochten hazelaartakken. Tot die tijd werd hazelaarhout voor allerlei doeleinden gebruikt, vooral vanwege de buigzame eigenschappen. Houtskool van hazelaarhout heeft hoge kwaliteiten en als brandhout wordt het hoog geschat. In het volksgeloof en de oude geneeskunst speelt de hazelaar een bijzonder grote rol. Vermoedelijk vanwege de zeer vroege bloei in de winter, die symbolisch met de dood werd vergeleken, speelde de hazelaar een rol bij de dodencultus. Aan de boom werd de macht toegeschreven die de dood en tijdelijkheid kon overwinnen. Diverse organismen leven met de

hazelaar samen, zoals de hazelaar-rondknopmijt, de hazelaarbladroller en de hazelnootboorder. Door de activiteiten van de hazelnootboorder krijgt de grauwe schimmel de mogelijkheid op hazelnootvrucht te groeien. De vuurmelkzwam is een vrij zeldzame en specifieke mycorrhizasoort van de hazelaar. Algemeen is de op stronken en stammen groeiende gerimpelde korstzwam. Eekhoorns en bosmuizen, woelmuisen, woelratten en diverse vogels eten graag hazelnoten. Van koolmezen wordt zelfs beweerd dat ze de noten gekraakt krijgen. Geiten en schapen weten het loof van de hazelaar te waarderen. Grote grazers als koeien en paarden daarentegen vinden het niet lekker en laten het links liggen.

De hazelaar is een populaire boom die veel in onze bossen voorkomt. De geschiktheid als voorbereider voor andere boomsoorten, de eetbare noten en de bruikbaarheid van het hout als brandhout maken hem zeer functioneel.

Bert Maes

B. Maes heeft een ecologisch adviesbureau in Utrecht en is deskundige op het gebied van inheemse bomen en struiken.